

Име: Срђан Сивчев
Установа: Историјски архив Кикинда
12. архивски дан у Суботици, 20.9.2019.

Матичне књиге у фондовима Историјског архива Кикинда

Историјски архив Кикинда је по територијалној организацији установа међуопштинског карактера, чија се ингеренција простире на три севернобанатске општине: Град Кикинда, Чока и Нови Кнежевац. Тренутно у Историјском архиву Кикинда постоје 404 фонда у којима се чува грађа управних органа, као и политичких, привредних, културних и спортских организација које су постојале или и даље функционишу на територији три горе поменуте општине.

Архив у својим депоима чува и драгоцену грађу, важну за праћење етничке, породичне и бројчане структуре становништва. Реч је свакако о матичним књигама, а Историјски архив Кикинда тренутно поседује матичне књиге које је могуће разврстати у три сегмента, по местима на које се књиге односе:

1. Град Кикинда;
2. Села кикиндске општине;
3. Општина Чока;

Матичне књиге које се односе на Град Кикинду: Архив у Кикинди чува матичне књиге које се односе на саму Кикинду у оквиру Фонда 400 Матичарска канцеларија Кикинда (1850-1916), који је формиран у јуну 2015. године. Крајем 1970-тих година архив је извршио пријем **53** преписа црквених књига, вођених у периоду од 1850. до 1894. године. Реч је било о 18 матичних књига рођених у распону од 1850. до 1871. године, као и 35 матичних књига умрлих, распона од 1850. до 1894. године. Почетком 1950-тих година запослени у матичарском одељењу при НОО Кикинда, урадили су препис из православних и римокатоличких црквених књига од 1850. до 1894. године у архиви храмова ових конфесија, а за потребе општинских власти. Ипак, преписи нису потпуни, јер општински чиновници нису имали увид у евангелистичке, реформатске и јеврејске црквене матице. У јуну 2015. године извршена је примопредаја грађе Матичарске канцеларије Кикинда, прва након готово 40 година.

Из матичарске канцеларије СО Кикинда 2015. године преузета је следећа грађа:
Државне матичне књиге:

1. МК рођених од 1895. до 1915. године – 23 књиге;
 2. МК умрлих од 1895. до 1915. године – 18 књига;
 3. МК венчаних од 1895. до 1915. године – 12 књига;
 4. Индекси МК рођених, венчаних, умрлих од 1895. до 1916. године – 9 књига;
- Преписи црквених књига (књиге рођених) од 1871. до 1895. године – 25 књига;
 - Матична архива брачних списа од 1896. до 1914. године – 15 кутија и 11 фасцикли.

Након примопредаје матичних књига, формиран је Ф. 400 Матичарска канцеларија Кикинда, којој су прикључени преписи преузети још 1970-тих година, а који су се налазили ван фонда до тада. У јуну 2016. године преузета је количина грађе од **7.51** дужних метара, а преписи матичних књига од 1850. до 1894. године, преузети 1970-тих година, били су величине **2** дужна метра. У мају 2019. године преузета је једна књига умрлих, распона од 1915. до 1917. године, јер архив има обавезу да редовно врши преузимање матичних књига старијих од 100 година.

Матичне књиге су важан инструмент који помаже истраживачима приликом креирања породичног стабла, анализе наталитета и морталитета становништва, друштвене структуре становника одређеног места, као и да се реконструира национална и конфесионална слика. На примеру државних матица у Великој Кикинди (1895-1917), истраживачи могу доћи до неких битних информација. Само увођење државних матица од 1895. године говори о томе да је угарска држава јачала, а један вид тог кретања била је централизација и мађаризација, која се испољила и кроз вођење матичних књига. Српска, немачка, румунска, словачка имена су мађаризована и за њих су тражени одговарајући парњаци у мађарском језику (нпр. Стефан – Иштван, Димитрије – Деметер, Коста – Силард, Јован – Јанош, Михајло – Михаљ итд.) На примеру Велике Кикинде, државне матице су битне за реконструкцију кретања јеврејског становништва на прелазу између 19. и 20. века. Оне представљају и једини извор за стварање слике о јеврејској заједници у Великој Кикинди, будући да су све црквене матице јеврејске вероисповедне општине уништене у периоду од 1941. до 1944. године. Друштвена структура грађана Велике Кикинде може се реконструисати, јер је поред имена родитеља уписивано њихово занимање. Од 1906. године у рубрици се појавила и адреса становања родитеља, што је истраживачима који изучавају породичну историју, умногоме олакшало посао.

Села кикиндске општине: Месне канцеларије у девет села кикиндске општине су у марту 2017. године предале грађу, које чине матичне књиге, надлежном Историјском архиву Кикинда. Предате су црквене и матичне књиге, неуједначеног распона који се није завршавао 1917. годином. Поједине књиге имају распон и кроз 1920-те, 1930-те, па и 1940-те године. Црквене књиге имају изузетну вредност, јер оне говоре о најстаријој историји села и вођене су од тренутка изградње храма у месту. Нажалост, понекад те најстарије књиге нису сачуване, јер су пропале услед старости и коришћења или због људског немара. На примеру Мокрина може се видети да су најстарије православне црквене књиге остале у месној цркви (домовни протоколи из 1770. године), а архиву је месна канцеларија предала књиге тек од 1835. године.

Месне канцеларије предале су православне, римокатоличке и државне матичне књиге Историјском архиву Кикинда у количини од **176** књига, односно **9.2** дужних метара грађе, које су након тога прикључене постојећем Ф. 400 Матичарска канцеларија Кикинда. У наставку следи попис грађе, разврстан по селима:

1. Сајан (1800-1906) – 17 књига.
2. Банатско Велико Село (1771-1906) – 18 књига.
3. Башайд (1849-1916) – 29 књига.
4. Руско Село (1804-1839) – 23 књиге.
5. Наково (1790-1928) – 22 књиге.
6. Иђош (1852-1926) – 14 књига.

7. Нови Козарци (1789-1936) – 14 књига.
8. Банатска Топола (1855-1939) – 13 књига.
9. Мокрин (1835-1913) – 33 књиге.

Села са већинским римокатоличким становништвом (Мађари или Немци) била су: Банатско Велико Село (Солтур, Шарлевил, Сент Хуберт), Руско Село, Наково, Нови Козарци (Хајфелд, Масторт), Банатска Топола.

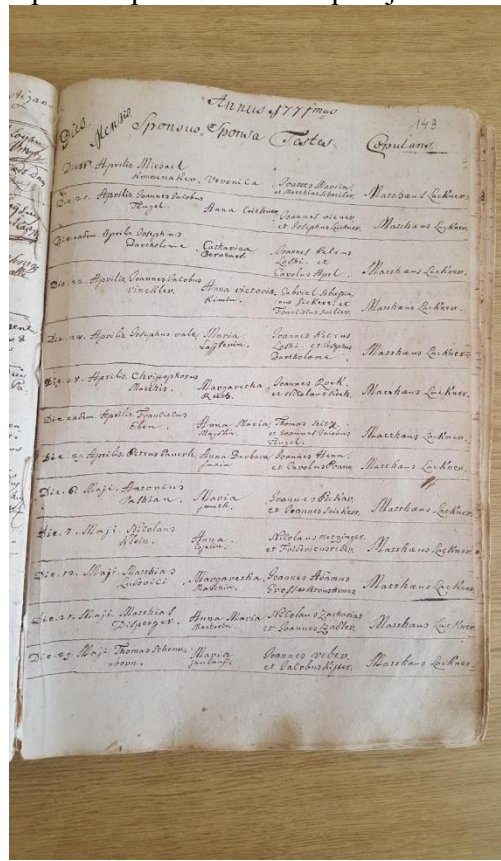
Села са већинским православним становништвом (Срби) била су: Башаид, Иђош и Мокрин, са тим што је у Мокрину и Башаиду живело и мањинско немачко становништво.

Црквене и државне матице значајне су реконструкцију становништва села кроз векове, нарочито када су у питању заједнице које више не постоје или не живе у неком селу. Постоји неколико примера у селима кикиндске општине: немачко становништво у Солтуру, Шарлевилу, Сент Хуберту, Хајфелду, Масторту и Накову избегло након Другог светског рата и румунска заједница у Руском Селу, која се асимиловала или постепено раселила.

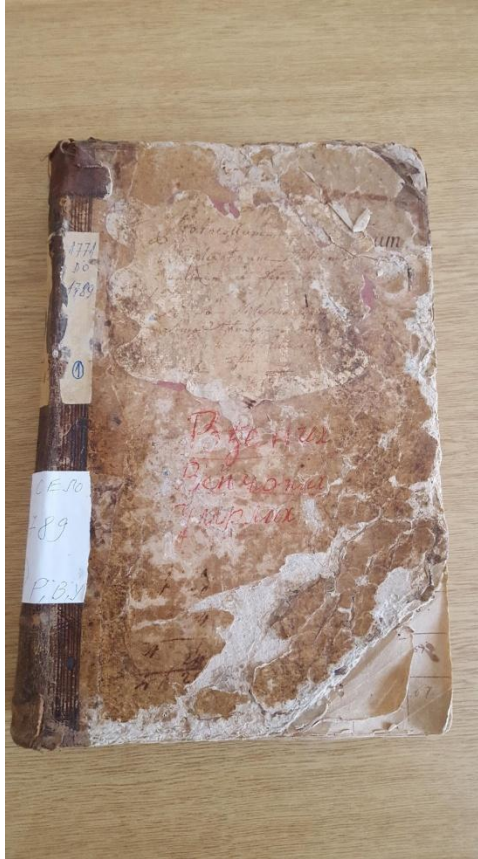
Села Свети Хуберт, Шарлевил и Солтур од 1769. до 1772. године населили су француски колонисти из Лотарингије и Алзаса, а придружили су им се Немци из Мајнца и Тријера. У сваком овом насељу било је неколико улица насељено Французима, а неколико Немцима. Нова насеља су названа по истоименим селима у Лотарингији и зато су Свети Хуберт, Шарлевил и Солтур названи „сестринским селима“. Француско становништво се временом асимиловало и понемчило, а њихови потомци живели су у селима све до 1945. године, када је један део емигрирао, а други протеран у Немачку. У току 1945. и 1946. године, сестринска села остала су празна и у напуштена места досељене су породице из Босне, по Одлуци о колонизацији војвођанских крајева. Спајањем три села настало је Велико село, а од 1948. године званично је прихваћен назив Банатско Велико Село.

Матичне књиге за Сент Хуберт, Шарлевил и Солтур су од круцијалног значаја за праћење и анализу кретања француско/немачког становништва све до почетка 20. века, тачније до 1908. године. Књиге од 1908. до 1945. године и даље се налазе у просторијама Месне канцеларије Банатско Велико Село. Најстарија матична књига коју чува Историјски

архив Кикинда односи се три сестринска села и реч је о МК рођених, умрлих и венчаних

од 1771. до 1789. године.

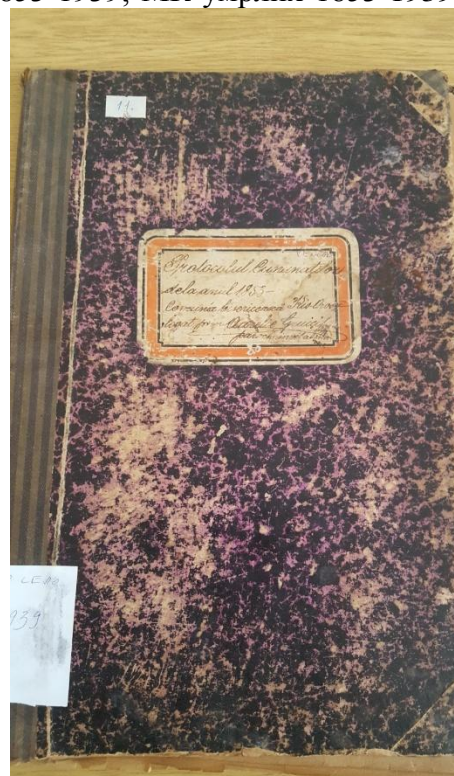
Фотографија 1: МК 1771-1789.
(Св. Хуберт, Шарлевил, Солтур)

Фотографија 2: МК 1771-1789.
(Св. Хуберт, Шарлевил, Солтур)

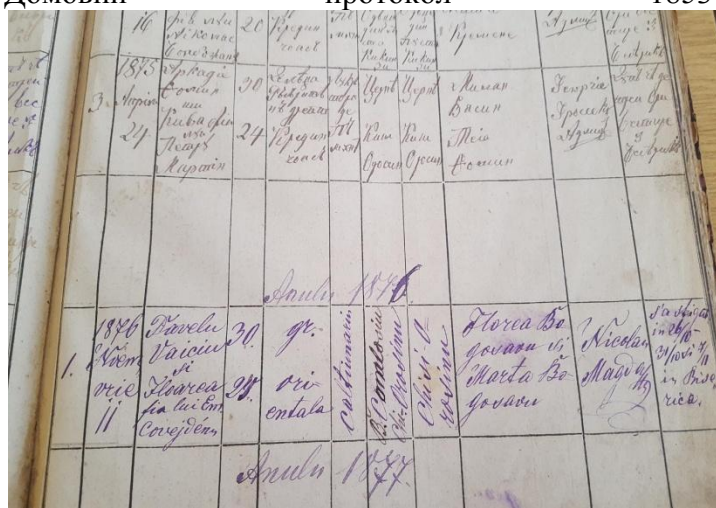
У Историјском архиву Кикинда похрањено је још неколико матичних књига са краја 18. века: МК рођених, умрлих, венчаних од 1790. до 1813. године (Наково); МК умрлих 1789. до 1852. године (Хајфелд-Масторт); МК венчаних 1790. до 1852. године (Хајфелд-Масторт). Матице за Хајфелд, Масторт и Наково односе се на немачко

становништво колонизовано крајем 18. века у северном Банату и представљају драгоцен извор за креирање слике једне заједнице која више не постоји.

У Руском Селу је према попису становништва 1910. године живело 341 Румуна. Већина је живела у данашњој улици Петефи Шандор, коју и данас мештани називају Румунском улицом. Након Првог светског рата већина Румуна се иселила у Румунију, насеље Лунгу, а у Руском Селу је остало само 35 становника румунске националности. Преостали Румуни су се путем брачних веза асимиловали са другим народима у селу, а након Другог светског рата преостала група Румуна одселила се у матичну државу. Румунско становништво је насељено у Руском Селу половином 19. века, судећи према матичним књигама. Укупно постоји четири матичне књиге, које се тичу румунског живља у Руском Селу: МК рођених 1852-1944; МК венчаних 1853-1939; МК умрлих 1853-1939;

Домовни протокол 1853-1930.

Фотографија 4: Прелаз са ћирилице на латиницу (МК венчаних 1853-1939, Руско Село)

Фотографија 3: МК венчаних
1853-1939 (Руско Село, Румуни)

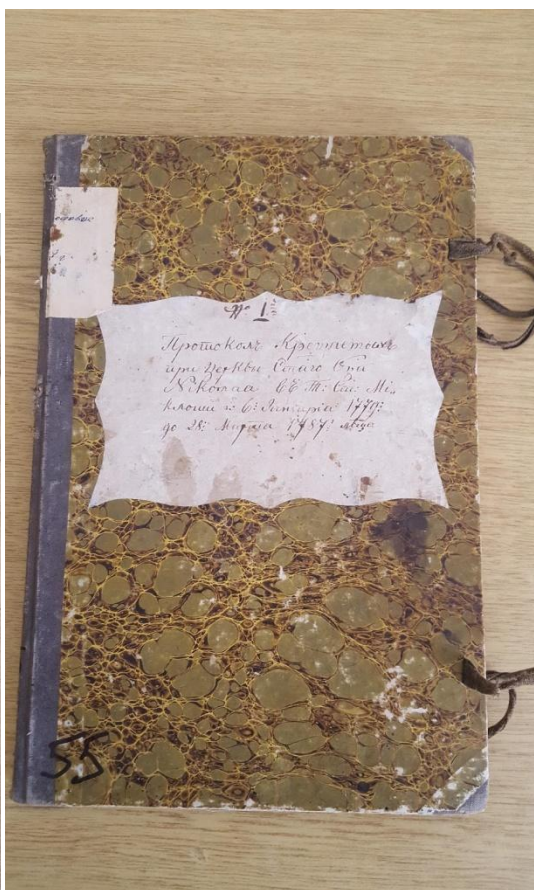
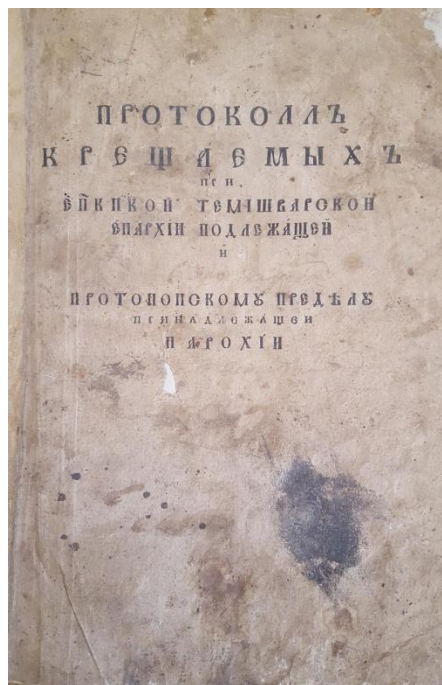
Општина Чока: Одељење за општу управу и друштвене делатности Општине Чоке је 20. маја 2019. године извршило предају црквених и државних матичних књига Историјском архиву Кикинда. Укупно је предато **153** књига, дужине **5** дужних метара. Грађа ће бити разврстана унутар новог фонда Матичарска канцеларија Чока (1779-1917). У наставку следи попис грађе, разврстан по местима у Општини Чока:

1. Чока (1779-1917) – 48 књига.
2. Остојићево (1779-1906) – 34 књиге.
3. Падеј (1852-1906) – 23 књиге.
4. Санад (1779-1906) – 30 књига.
5. Црна Бара (1799-1906) – 15 књига.
6. Јазово (1895-1906) – 4 књиге.

Насеља у чоканској општини и сама Чока су била, а и данас су вишенационалне средине. Због тога за свако место постоје православне и римокатоличке црквене књиге, а од 1895. године и државне матице. Највећи део становника чинили су Срби и Мађари, а било је и Немаца, Јевреја. У Остојићеву је од почетка 19. века живела пољска мањина, протестанске вероисповести, која је прихватила словачки језик као језик школе и цркве, али у кући се причало пољским језиком. Пољаци су се идентификовали са Словацима да би успели да сачувају своју западнословенску културну особеност, а припадали су евангелистичкој црквеној заједници. Међутим, матичне књиге евангелистичке црквене општине нису преузете и због тога је истраживачима онемогућено потенцијално истраживање историјата пољске (словачке) мањине у Остојићеву у Историјском архиву у Кикинди.

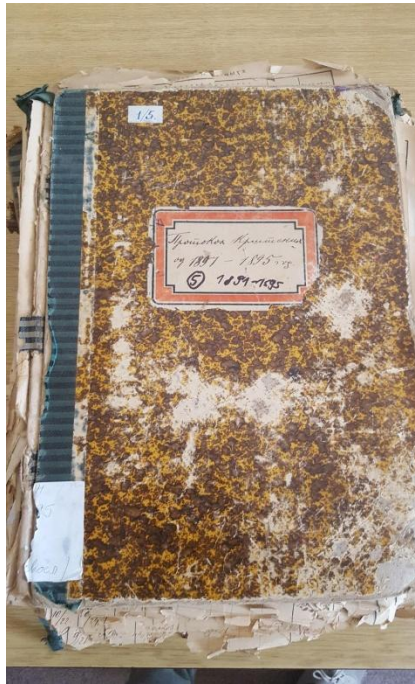
Постојала је јеврејска заједница у Чоки и Остојићеву, али нажалост матичне књиге јеврејског живља су уништене током Другог светског рата, заједно са храмом и молитвеним домовима.

У новом фонду који ће бити формиран под именом Матичарска канцеларија Чока, најстарије матичне књиге датирају из 1779. године. Реч је православним МК рођених 1779-1787 и МК умрлих 1779-1789 за Остојићево; православној МК рођених 1779-1815 и МК умрлих 1779-1790 за Санад.

Фотографија 5: МК рођених за православне 1779-1787
(Остојићево)

Матичне књиге представљају грађу од великог значаја за реконструкцију историје појединих насељених места кроз анализу етничке, верске, друштвене структуре становништва. Оне припадају грађи која се врло фреквентно користи и подложна је оштећењима, коју узрокује хемијски, али најчешће људски фактор. Један део књига, углавном оних најстаријих, архив је преузео у прилично лошем стању и потребна је адекватна заштита и конзервација да би се спречило даље пропадање драгоцених матица. Поједине књиге су толико оштећене да је онемогућено њихово даље коришћење:

Фотографија 6:
МК рођених 1891-1895
(Мокрин, православне).

МК рођених 1891-1895. за Мокрин је један од најбољих примера оштећења вредне архивске грађе. Сув папир који се ломи при крајевима и круни, приликом сваког окретања страница, оштећене корице које захтевају што хитнију конзервацију.

Историјски архив Кикинда, водећи се препорукама и плановима Владе Србије, део је пројекта дигитализације архивске грађе, заједно са другим архивима у Републици Србији. Куповином скенера марке Zeutschel 2016. године, започето је са дигитализацијом матичних књига, као грађом која има велику фреквентност коришћења. Као приоритет постављена је дигитализација државних матица за град Кикинду и матица, црквених и државних, за села у кикиндској општини. Скенови се сортирани похрањују на мрежни екстерни хард диск QNAP, а копије остају и на хард диску рачунара. У току 2020. године планиран је рад на завршетку дигитализације матичних књига за Кикинду и села која припадају њеној општини.

Извори и литература

1. Историјски архив Кикинда, Записници о примопредаји архивке грађе.
2. Бисерка Илијашев, Рајко-Рајо Поповић, *Банатско Велико Село – прича о селу и људима*, Кикинда 2019.
3. Шандор Берта, *Румуни у Руском Селу*, Руско Село – прилози за монографију села, Руско Село 2011.
4. др Рајко Л. Веселиновић, *Историја Остојићева*, Нови Сад 1970.